

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД АРАДАЙ

1998
мартын
3

Хабарай эхин хүэ
бар
нарын
5
гарагай 3
ВТОРНИК
№ 39 (19880)
Газетын сэн хэлсээтэ

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

Борис Немцов:

„БУРЯАД ОРОН - РЕФОРМЫН ТҮШЭГ БОЛОГ ЛЭ“

“Агууехэ үүсхэнэгүйбди — юрын тогтоохомнай” хубисхал журам

Февралин 28-да Улаан-Үдэ хотодо Сибириин регионуудай хоорондох ассоциацийн харюусалгата тулөөлэгшэдэй ээлжээтэ үзлөөн болобо. Энэ зүблөөндэ Россин Федерацийн Правительствын нэгдэхэ вице-премьер Борис Ефимович

Немцов хабасада. Алтайн хизаарай, Эрхүүтэй, Шэтын, Тюмениин, Новосибирскэ, Томско, Кемеровскэ областьнуудай, Буряадай, Тывагай, Хакасинин республикануудай, Ханты-Мансиин, Ямало-Ненецкиин, Хадата Алтайн, Усть Ордагай, Агын округуудай болон бусад, хамтадаа 18 субъектнүүдэй

дээдэ захиргаануудай түлөөлөгшэд сугларжа, гэр байрын коммунальна халбарине нэьлбэн шэнэлхэ асуудалые зүбшэн хэлсэбэ. (Үргэлжэлэлын 2-дохин нюурта). ЗУРАГУУДА ДЭЭРЭ: Б.Е.Немцов уулзалгын үедэ. А. БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

2-ДОХИ НЮУР. Агууехэ хубисхал үүсхэнэгүйбди-юрын журам тогтоохомнай (Россин вице-премьер Б. Е. Немцовтой уулзалга).

3-ДАХИ НЮУРТА. Багшанаарай багша габьяатай (профессор, педагогикын эрдэмэй кандидат Жамсаран Сажинович Сажиновой 85 наһанай ойдо).

“Буряад үнэн” — 98 УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДА!

Мартын 1-нээ захил эхилбэ!

“Буряад үнэн” 1998 оной II хахадта гурбан захилтай байха:
Нэгдэхинь - “БУРЯАД ҮНЭН” газетэ “ДҮХЭРИГ” ба “БИЗНЕС-ОЛЗОТОЙГОО” хамта: 44 тух. 70 мунг.

Гурбан нарын сэн 22 тух. 35 мунг.
Хоёрдохинь - “ДҮХЭРИГ” долоон хоногтоо нэгэ удаа, четвергдэ хорин нюур дээрэ гарана: 24 тух.
Гурбан нарын сэн 12 тух.

Гурбадахинь - “БИЗНЕС-ОЛЗО” долоон хоногтоо нэгэ удаа, пятницада 12 нюур дээрэ гарана: 19 тух. 50 мунг.

Гурбан нарын сэн 9 тух. 75 мунг.
Ажаглалта: Захилай сэнгүүдэ почтын сэнтээ хамта

РЕДКОЛЛЕГИ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АРБАН ДОЛООДОХИ СЕССИ

ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хуралай арбан долоодохи сесси үсэгдэдэр гүдэмэрийэ эхилбэ. Сессине Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семенов нэгдэ.
Арадай Хуралай сесси удааахи асуудалуудые зүбшэн хэлсэхэ гэрэн шидэхэбэри абаба:
- “Буряад Республикын социаль-экономическа хүгжэлтэ гүрэнэй зүгһөө түлээбэри шангадхаха тухай”;
- “Буряад Республика доторхи нутагай референдум тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын 1998 оной республиканска бюджет тухай”;
- “Буряад Республикын Президентын хуули тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай нунгалта тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдэ оруулха тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын холын, хүшэр хайртай нутагууд (районууд) тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдэ оруулха тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республика доторхи мунгэ нунгалтын ажал ябуулга тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатууд мунгэ зөөриэ зүүрнэ хэрэглэхэ тухай, мүн 1998 оной ниитэ нэгэн экологическа жасын мунгэ гаргашалгын сметэ тухай тоосоо баталха тухай”;
- “Агроинвест” гэдэг Буряад

бусааха болоторнь өөрингөө ба бусад хүнүүдэй мунгэ хэрэглэжэ, үйлэдбэрин бэлүүлдэг шэнээр байгуулагдаһан, Буряад Республикын республиканска бюджеттэ мунгэ оруулдаг эмхинүүдэй нэмэлтэ түлээбэри бусаан тэхэрюулхэ гурим тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- Бага хэмжээнэй олзо эрхилэгшэдэй субъектнүүдтэ налог түлэхэ, тоо бүридхэхэ ба тоосоо хэхэ юрэнхы системэ тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдэ оруулха тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- Буряад Республика дотор 1996-1998 онуудта гүрэнэй ба муниципальна предприятинуудые үмсэлхэ талаар гүрэнэй программы 1997 ондо ямараар дүүргэһэн тухай Буряад Республикын гүрэнэй зөөри хүгэлбэрлэхэ талаар комитедэй тоосоон тухай;
- Буряад Республика доторхи Россин Федерацийн Верховно сүүдэй дэргэдэхэ сүүдэй департаментын управлениин (таһагай) начальнигай тушаалда томилохо ба тушаалһаа сүлөөлхэ гурим тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряадай территориальна уялгата медицинскэ страхованиин жасын 1997 оной бюджеттэй гүйсэдхэл тухай”, “Буряадай территориальна уялгата медицинскэ страхованиин жасын 1998 оной бюджет тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- Эрдем хуралсалай эмхи зургаануудай хэрэглэмжэдэ 1998 ондо суглуулһан мунгэ гаргашалха сметэ баталха тухай;
- Буряад Республикын 1997 оной ниитэ нэгэн экологическа жасын мунгэ зөөриэ хэрэглэхэ тухай, мүн 1998 оной ниитэ нэгэн экологическа жасын мунгэ гаргашалгын сметэ тухай тоосоо баталха тухай”;
- “Агроинвест” гэдэг Буряад

Республикын агропромышленна комплексын бюджетдээ гадуур инвестиционно жасын 1997 оной бюджеттэй гүйсэдхэл тухай, мүн тус жасын 1998 оной бюджет тухай;
- “Буряад Республикын территориальна харгын жасын мунгэ 1997 ондо гаргашалһан тухай” тоосоон тухай;
- “Буряад Республикын территориальна харгын жаса тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууде оруулха тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Буряад Республикын территориальна харгын жасын бюджет тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- “Жилинвест” гэдэг гэр байра барилгын республиканска гүрэнэй бюджетдээ гадуур жасын 1997 оной бюджеттэй гүйсэдхэл тухай”, мүн тус жасын 1998 оной бюджет тухай”;
- Буряад Республикын хүн зоние социальна талаар дэмжэлгын жасын 1997 ондо мунгэ ашаглалга тухай тоосоон, мүн тус жасын 1998 оной бюджет тухай.
- Буряад Республикын хүн зоние социальна талаар дэмжэлгын бюджетдээ гадуур жасын советтэй бүридэлдэ хубилалтанууде оруулха тухай.
- “Правопорядок” гэжэ республиканска бюджетдээ гадуур жасын мунгэ 1997 ондо ашаглаһан тухай тоосоо баталалга мүн тус жасын мунгэ 1998 ондо гаргашалгын сметэ тухай.
- Забайкалин районууд, городууд болон хүдөө нутагууде газар хангаха талаар гүрэнэй бюджетдээ гадуур жаса байгуулаха тухай;
- Буряад Республикын Арадай Хуралай хуулин проектнүүдэй программын 1997 ондо дүүргэдэхэн тухай, мүн 1998 оной программы баталха тухай;
- Буряад Республикын Арадай Хуралай 1998 оной түрүүшын хахад

жэлдэ бэлүүлхэ хүдэмэрин түсэб тухай;
- Арадай Хуралай Бюджеттэй, налогой, финансын ба банкуудай талаар комитедэй тоосоон тухай;
- “Бурятия” газетын редакторы томилохо тухай Буряад Республикын Президентдэ зүбшөөл үгэхэ тухай;
- “Менатеп” гэжэ коммерческэ банктэй хэлсээ баталха эрхэ Буряад Республикын Правительствата олгохо тухай;
- Хааж абаһан урьһаламжын алта Буряад Республикын Правительствын яжа ашаглаһы шалгаһан тухай. Арадай Хуралай Тоологын палатын мэдээсэл тухай;
- Буряад Республикын районуудай сүүдүүдэй судьянарые томилохо талаар Россин Федерацийн Президентдэ зүбшөөлөө үгэхэ тухай;
- Буряад Республикын захиргаанай-территориальна байгууламжын асуудалууд тухай;
- “Буряад Республикын хуулинууде Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хуули актнууде томилохо ба хүсэндөө орохо гурим тухай “Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдэ оруулха тухай” Буряад Республикын Хуули тухай;
- Бүхы түхэлэй зөөритэй предприятинууд ба организацинуудта 1998 ондо салын хүлэ гүйсэд түлэхэ талаар хэмжээ ябуулганууд тухай” республикын Правительствын мэдээсэл.
- Арадай Хуралай депутат А.С.Шиловэй асуултаар Буряад Республикын мэдээсэл.
- Элдэб асуудалууд.
Арадай Хуралай депутатууд сессин зүбшэхэ зүйлнүүдэ баталһанай удаа комитедүүдтэ таража, хүдэмэрийэ үргэлжэллэбэ.
Мүнөөдөр сесси хүдэмэрийэ үргэлжэлүүлхэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИЙН ДОЛООН ХОНОГ

Нийтэ республиканска хэмжээ ябуулганууд. Мартын 2. Буряад Республикын Арадай Хуралай XVII сесси. Мартын 3. Буряад Республикын Правительствоын Президиумэй засадаани.

Мартын 5-8. Буряад Республикын Президентын шанда хүртэхын түлөө дүрэ буялдалгын барилдаагаар уласхоорондын мурьсөөн. Мартын 2-6. "Сагаан нара-98" 5-дахи республиканска телевизионно конкурс.

Мартын 2-6. Полномиелит үбшэнһөө нэргылхэ талаар национальна үдэрнүүдэй түрүүшын шата. Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.Потапов

Мартын 2. Хубийн асуудалнуудаар эрхэтэдтэй уулзалга. Мартын 2. Россин Федерациин Президентын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшын орлогшо В.А.Митинатай уулзалга

"Сибирин зүблөөн" регионууд хоорондын нэгэдэлэй Соведай заседаниин дүнгүүдээр зүблөөн. Буряад Республикын Арадай Хуралай XVII хүдэлмэридэ хабаадалга.

Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо В.К.Агалов

Хүүгэдэй эдэе хоолые мүнгэ зөөрээр номолхо асуудалаар зүблөөн. Архийн зүйлнүүдые үйлэдбэрилхэ, худалдаха талаар албан хоорондын комиссиин зүблөөн.

ТПЗ-гээр координационно соведэй зүблөөн. Мартын 4. Тарбагатай хууринда стандартизация болон метрологийн талаар хуралсалай зүблөө үнгэргэлгэ.

Мартын 5. Хяагта хотодо эдэе хоолой продукци туршалгын районой түб байгуулаха асуудалаар зүблөөн.

Байгал далай дээрэ хуули бусаар загаһа агнагшадтай тэмсэхэ оперативна рейднүүдые болон омуль олзоборилгые гуримшуулхын хойноһоо хиналта бэелүүлгые эмхидхэлгэ ба үнгэргэлгэ.

Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшонор: А.Н.Жильцов

"Хамтадхамал бюджетые элүүржүүлгэ" гэхэн программа дээрэ хүдэлмэри ябуулга.

Буряад Республикын Правительствоын кредитно-финансова политикые ябуулгада түлөөлэгэтэ банкнуудай үүргые дээшлүүлхэ талаар хэмжээ абалга.

Тарифуудые бүридүүлхэ талаар зүблөөн. Мартын 5. Акционернэ бүлгэмүүдэй акцинуудые худалдалгын аукцион.

Урьһаламжын талаар ажаглалта бэелүүддэг соведэй зүблөөн. Мухар-Шэбэрэй болон Бэшүүрэй аймагуудай казначействын отделенинүүдэй хүдэлмэрийн эмхидхэл шалгалга.

Б.Ц.Семёнов

Республикын ажыхынуудые 1998 ондо дугажа байһан үрэнэ хүрэнгөөр хангаха талаар хүдэлмэри эмхидхэлгэ.

Хабарай тариалгын хүдэлмэринүүдтэ ажыхынуудай бэлдэлгые тусхай комиссиин хаража үзэлгэдэ документнүүдые бэлдэлгэ.

Стандартизацияин ба метрологийн түртэй хамта "Байкалфарм" акционернэ бүлгэмэй үйлэдбэрийн технологи шалгалга.

Буряад Республикын Финансын министрствын болон эдэе хоолой корпорациин хоорондо 1998 ондо түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдые болон запас частнуудые худалдан абалгада эд хэрэгсэлэй урьһаламжа үгэхэ талаар хэлсэ баталалга.

Улаан-Үдэ хотодо инспекторскэ шалгалтануудые үнгэргэлгэ. А.Ч.Нимаева

Мартын 3. "Цыбиноквэй уншалганууд" гэхэн региональна эрдэмэй-практическа конференцидэ бэлдэхэ хүдэлмэрийн бүлэгэй зүблөөн.

Мартын 3-6. Хэжэнгын аймагай эмхи зургаануудай дэргэдэ юрэнхы эрдэмэй хургуулинуудай хурагшадтай аймагууд хоорондын "Уг гарбалаа сахи" гэхэн конференци.

Мартын 4. НИРС-ын республиканска соведэй зүблөөн. Мартын 5. "Оюутадай хабар-98" фестиваль үнгэргэлгөөр эмхидхэлэй комитетэй зүблөөн.

Мартын 3. "Буряад Республикын музейнүүд болон тэрэнэй жаса тухай" хуулийн проектые зохион табиха хүдэлмэрийн бүлэгэй зүблөөн.

Мартын 5. "Сагаан нарын дангина" республиканска конкурс. А.П.Табалаев

1999 ондо барилгын комплексын социально-экономическа хүгжэлтые уридшалан тодорхойлолгые дүүргэхэ талаар хүдэлмэри.

Зүүн Хойто Азида олзын хэрэг эдэбхижүүлгээр Кенджу хотодо (Корея) үнгэргэгдэхэ конференцидэ хабаадаха материалнуудые бэлдэлгэ.

Ахын аймагта геологическа талаар хиналта бэелүүлхэ бүлэгэй ошолог.

Мартын 4. Түлишөөр, дулаагаар болон электрын элшэ хүсөөр хангалгын асуудалнуудые шууд шийдэхэ талаар Правительствоын комиссиин зүблөөн.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствоын хэлбэлэй албан.

Борис Немцов:

"БУРЯАД ОРОН - РЕФОРМЫН ТҮШЭГ БОЛОГ ЛЭ"

(Үргэлжэлэл, эхинийн 1-гүхи нюурта)

Энэ асуудалаар гэр байра барилгын Гүрэнэй комитетэй түрүүлэгшэ Е.В.Басин элдхэл хээ. Федеральна Правительствоын хараагаар гэр байрын коммунальна ажыхын реформо 2003 он болотор түгэс бэелүүлгэдэхэ ёһотой. Энэ ажыхыда хамаатай гэр байра болон тэрэнийе коммунальна талаар хангалтын зөөрийн эзэдые хуулийн ёһоор элирүүлжэ, эрхилэгшэд-хангагшадтай харюусалгата нюурнуудые тодорхойло. Энэ хадаа нэгэдэхи шатань. Хоёрдохоор, байрын эзэн болон коммунальна албатан хоорондын харилсаа холбооо тусхай договорой ёһоор бэхилхэ. Гурбадахаяр, байрын түлбэрийе коммунальна ашагалтын гаргашын хэмжээгээр сэгнэхэ. Олон түхэл янзын коммунальна албануудые хүгжөөхэ, тэдэнэрэй хоорондын конкуренци алибаа дэмжэхэ.

Эдэ эрилтэнүүд реформын гол удхань болоно. Тобшохоноор хэлбэл, коммунальна халбарийн бүхы гаргашы гүрэнһөө сүлөөлжэ, айл бүлын хармаанһаа түлүүлдэг болохонь гэшэ.

Сибирин бүхы хизаарнуудай түлөөлэгшэд тус реформын бэелүүлгэдэхэ болзор болон зарим эрилтэнүүдые зүблөөн дээрээ арсаһан, өөрынгөө дурдахануудые хэлэһэн байна. Тус реформын "эсэгэ" Б.Немцовой урда сибиринхид иимэ эрилтэнүүдые табиба.

Нэгэдэхээр, реформа нэбтэрүүлгые 2007 он болотор үргэлжэлүүлхэ. Хоёрдохоор, гэр байрын, коммунальна ашагалтын түлбэрийе тэнгэридэ хүрэтэр дээшлүүлхэгүй - Россин баруун зүгэй хэмжээгээр бэшэ, харин Сибирин онсо эрхэ байдалтай эрилтээр байра бүхэнэй стандарт, айл бүхэнэй түлбэрийн тариф тогтоохо гэхэн эрилтэнүүд табида.

Б.Е.Немцов иимэ харюу үгэбэ. Реформо хойшолуулха аргагүйбди. Дэлгүүрэй эрилтэ баалана. Гэр байдалай, коммунальна хангалтын талаар гүрэн далан жэлэй туршада гурим, журам байгуулажа ядаа, байгуулахашы гэжэ оролдоогүй. Сэхыень хэлэхэдэ, бидэнэр мүнөө реформо нэбтэрүүлэн бэшэ, харин юрын журам тогтоохо гэжэ оролдоно ха юмбиди. Гадна энэмнай политическэ асуудал. Хэрбээ танай эрилтээр аяар 2007 он болотор унжагайраа хаамнай, энэ хутасаа соо Россияда хоёр удаа

Президентын хунгуули болохо ха юм. Хэн мэдэбэ, хэн Президент боложо, гэр байдалай талаар ямар политика ябуулаха юм. Танай хоёрдохой эрилтые үшөө

"Агууехэ хубисхал үүсхэнэгүйбди - юрын журам тогтоохомнай"

зүбшэн хэлсэхэдэ болоно. Үнэхөөрөөшье, Сибирь онсо эрхэ байдалтай. Тингэһээ түлбэрийн тариф айл бүхэнэй олзын хэмжээинһээ тодорхой хубинь болоходоо, гүрэнэй баруун зүгэйхидтэй сасуулаар байха ёһотой.

Зүблөөндэ хабаадаха зуураа сагай забһар оложо, Россин вице-премьер Улаан-Үдын Столбовая үйлсэдхын шэнэ нэгэ байрын байшан ошожо хараба. Тэрэ байшангай квартирануудта табигдан тусхай онһон приборнууд хүйтэн, халуун уһанай гаргашы, батарейнүүдэй хүйтэн, халуунны хэмжээ байха юм. Батарейнүүдэй үлүүсэ халабал, халуун уһанай сорго хаажархиха юм байна. Богонөөр хэлбэл, иимэ приборнуудые табижархихан айл өөрынгөө хэрэглэмжын лэ хэмжээгээр халуун, хүйтэн уһа хэрэглэхэ, зохидоор байрал дулаасуулха. Имагтал приборнуудай тоо, баримтын ёһоор квартирын мүнгэ түлэхэ. Нарин нягта хүн тингэжэ бүлынгөө бюджет алмаха арга боломжотой болоно.

Б.Е. Немцов иимэ квартирануудые эхтэ найшаагаад, тус приборнуудые бүтээдэг заводон ажалтай танилсаха дураа мэдүүлбэ.

"Теплоприбор" заводой

ингэжэ хэлбэ: - Буряад ороной дэбисхэр дээрэ иимэ шуухаг үйлэдбэри байгаа хадань, алибаа туһаламжа саашадань үзүүлжэ, гэр байрын коммунальна реформо ябуулаха үедэ танай республикые жэнгээтэ үндэһэн талмай болго, зүбгү, Леонид Васильевич, - гэжэ, манай Президент Потаповта хандаба. - Мүнөөдэр арбан квартирада, үглөөдэр зуун айлаа приборнуудые таби табиһаар, бүхы Сибириние хангаха аргатай болохот, захил ехээр орожо эхилхэ. Приборнуудые табиуулан айлнуудай квартирын түлбэридэ тусхай дотаци хараалгадаха хэрэгтэй, сэнгэнь бусааһанай удаа өһөдөө бага гаргашаа динилэхэ болоно бээ.

"Сибирское соглашение" гэжэ ассоциациин Соведэй зүблөөнэй түгэсхэлдэ реформо тушаа шийдхэбэрийнүүдые баталан абахада, Б.Е.Немцов эдэбхитэйгээр хабаадалса.

Тэрэ үдэшэндөө үндэр айлаан Шэтын областийн Борзя хото руу нийдээ.

Зүблөөнэй шийдэхы документнүүд тушаа, мүн "Теплоприбор" заводой үйлэдбэри тухай газетынгээ удаадахи номернуудта тодорхойгоор бэшэхэбди.

Н. НАМСАРАЕВ, Г. САМБЯЛОВАЙ, А. БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

ХҮДӨӨГЭЙ БАЙДАЛ ХҮШЭРХЭН

(Буряад Республикын Арадай Хуралай Хангалгын мурөөр)

Газар таряалан зүбөөр ашаглаха тухай "Тарбагатайска Нива" газетэдэ байгша оной январийн 22-то толилогдоһон тэмдэглэ манай районой таряашад һонирхожо уншан байха. Россин Федерациин Президент Б.Н.Ельциндэ болон Россин Федерациин Федеральна суглаанда Буряад Республикын Арадай Хуралай бэшэһэн Хандалга болоно.

Би агроном мэргэжэлтэй хүн хадаа газарай Кодекс тухай асуудалнуудаар һонирходогби, газарые худалдаанда табиха гэхэн хөөрөлдөөнүүд ханааем ехэ зобоодог болонхой. Хүдөө ажыхын продукциин сэнгүүдэй эрид доошолонһоо боложо, тус халбары ехэ гарзатай болоо гэжэ энэ Хандалга соо тон зүб хэлэгдэнэ. Энэинһээ уламжалан, хүдөөгэй ажалшад газар худалдажа абахаа байха тэрэнэ агротехническэ эрилтэнүүдтэй зохилдуулан, ёһоор

эддүүрилхэ мүнгэ зөөригүй байдагынь бултанда мэдээжэ.

Энэ хэлээшээ өөрынгөө ажыхын ажал хэрэгүүдэй мүнөөнэй байдалһаа, жэшээнүүдые баримталха байнаб. "Маяк" гэжэ таряашадтай ажыхынуудай хамтаралда газар элдүүрилхэ хэрэгсэлнүүд, тракторнууд баран хуушаранхай, шэнэ техникэ худалдажа абаха мүнгэ зөөри гурбадахи жэлээ олоногүйбди.

Хуушан техникэ хэрэглэжэ хүдэлхэдэ, газар зүбөөр элдүүрилхэ эрилтэнүүдэй хазгайруулагдаха байһыень мэргэжэлтэдэ һайн мэдэнэ.

Тэрэшэлэн газар таряалангай хурьһэндэ үтэгжүүлгэ оруулбал, ехэ ашаг үрэтэй. Энэшые хэрэгнай бэрхэтэй болонхой. Нёдондо жэлдэ 70 тонно аммиагай селитрэ худалдажа абаһан байгаабди. Үнгэрэгшэ жэлдэ ёһото

хэмжээндэ минеральна үтэгжүүлгэ абтаагшэ. Наг шэбхэ гамгүй зоохэ гэхэдэ, түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүд хашажа, энэ ажалнай баһал бүтээсэ багатай болошоо. Түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй үнэтэй дээрэһээ һанаһандаа хүрэтэр паар хахалха арга боломжоннай баһал бираггүй байдалтай. Минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хүсэд хүрэхэ хэмжээндэ хэрэглэһэн газарһаа 20-25 центнер шэниисын ургаса, бэшэ газарһаа дунда зэргээр 12-14 центнер нэгэ гектар талмайһаа хуряжа абаһан байнабди. Хүдөө ажалшадтай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые дүүрэнээр хангаад байбал, дунда зэргээр 20 центнер ургаса гектар газарһаа абтаха аргатай байна.

Эдэ бүгэдэниһөө гадна нуга сабшалан уһалха ажал орхигдонхой. Манай үбһэ бэлдэхэгшэд үнгэрһэн жэлдэ оройдоо 2 мянган центнер үбһэ хуряжа абаа.

Уһалуури эмхидхэгдэдэг байһан урда жэлнүүдтэ 15-20 мянган центнер мөһэй тэжээл ноосэлэгдэдэг байһан гэшэ.

Нингэл хэсүү байдалда таряашадтай хүдэлнэ. Гүрэнэй талаһаа хүдөө ажыхы дэмжээгүй болбол, эдэе хоолой продукци үйлэдбэрилхэ хэрэг бүришые ороё хушар болохо байһаниинь мэдээжэ. Түлишэ-тоһодолгын, техникын, минеральна үтэгжүүлгэ худалдажа абаха сэнгүүдые гуримшуулаха, таряашадтай талые хаража бодото хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй. Республикыннай дээлын зургаанине түлөөлэгшэдэй Б.Н.Ельциндэ хандаһан иимэ һанамжатайб.

Константин МАТВЕЕВ, Тарбагатайн аймагай таряашадтай ажыхынуудай "Маяк" нэгэдэхэ ахамад агроном.

Профессор, педагогикын эрдэмэй кандидат

Жамсаран Сажинович Сажиновой 85 наһанай ойдо

БАГШАНАРАЙ БАГША ГАБЬЯАТАЙ

Эдэ үдэрнүүдэ Буряад Республикын габыята багша, СССР-эй болон РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник, педагогикын эрдэмэй кандидат, профессор, К.Д.Ушинскиин медалаар шагнагданан Жамсаран Сажинович Сажиновой түрээр 85 наһанай ой түйсэбэ. Энэ үндэр наһанайнга аяр жаран табан жэлын багшалалгын, буряад хургуулинуудта ород хэлэ заалгын орёо шухала асуудалнуудые шэнжэлэлгын, багшанарые бэлдэлгын ариун нангин хэрэгтэ зориулаа.

Ж.С.Сажинов Хурамхаанай аймагай Гааргың сомоной үзэсхэлэнтэ гоё Угнаасай тосхойдо 1912 ондо түрөө, нютагтаа Түйсэтэн гэжэ алдартай үнэр ехэ уг гарбалтай бүлэдэ түрэхэн юм. Долоотойхон наһанһаа нютагайнгаа Мухалта гэжэ хууринда нээгдэхэн эхин хургуулида хуража эхилхэн түүхэтэй.

Бага наһанһаа хураха ехэ эрмэлзэлтэй байһан, тиймэхээ Хурамхаанай үргэн тала дайдануудта байгуулагданан элдэб хургуулинуудта хураа. Удаань 1932 онһоо эхин хургуулида багшалжа эхилээ...

Буряадай багшанарай институтта эрхимээр хураһан, сталинская стипендиат байһан байна. Мүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухеэ дайнда мордожо, Сталинград шадар болоһон хагуу ехэ байлдаануудта хабаадалсаа, шарүүн жэлүүдэй хүндэ хүнэр байдалыне бэе дээрэ үзөө.

Һүүдэнэ 1943 ондо дайһаа табигдажа ерэхээр, түрэл нютагтаа Хурамхаанай дунда хургуулида ород хэлэ, литература заагаа, хуралсаһан талыне даагшаар олон жэлдэ аша үртэйгоор ажаллаа.

1959 ондо Эрхүүтэй гүрэнэй университетэдэ аспирантура дүүргэжэ, педагогикын эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэдэ диссертаци хамгаалба.

1952 онһоо эхилжэ, Буряадай багшанарай институтта таһалгаряагүйгоор олон жэлдэ ажаллаа, 1970 онһоо арба гаран жэлэй туршада ород хэлэнэй кафедрые даагшаар, 1984 онһоо эхин классуудыне эрхилдэг кафедрын профессорээр хүдэлөө, хуушан монгол хэлэ шадагтар бэрхээр заадаг байһан юм.

Буряад хургуулинуудта ород хэлэ зааха асуудалнуудыне шэнжэлгэдэ, методическа заабаринуудыне зохёолгодо профессор Ж.С.Сажиновой оруулан хубита ехэ. Мүнөө хэлэ бэшгэй болон методикын асуудалнуудаар табяад хүдэлмэри хэблэнхэй. 1969 ондо "Буряад хургуулида ород хэлэнэй глагол яаж зааха ёһотой" гэхэн горитойхон ном хэблээ. Энэ ном соогоо ород болон буряад хэлэнүүдэй глагол гэжэ хэлэлгын хубине хоорондонь сасуулжа шэнжэлхэн, буряад хургуулин 5-8-ахи классуудта ород хэлэнэй глаголыне үзэхэдэ тушаалаадаг онсо бэрхшээлүүд, мүн тэдэнине дааха арга замууд тухай, хурагтад ямар алдуунуудыне гаргадаг бэ, тэдэнине яаж асаахахаб гэхэн олон заабаринууд зохидоор үгтэнхэй. Ехэ хонирхолтой ном боложо, республикын хургуулинуудай ород хэлэнэй багшанарта ехэ тухаламжа боложо үгтэн байха юм.

1984 ондо "Ород, буряад хэлэнүүдэй зэргэсүүлгын грамматика (морфологи)" гэхэн томохон ном бэшээ. Тус ном дотор ород буряад хэлэнүүдэй хэлэлгын хубинуудай асуудалнууд с а с у л а г д а н зэргэсүүлгэдэжэ, гүнзгы шэнжэлэлгын удхатайгаар үгтэнхэй. Тэдэнинеһэдээ хургуулин оюутад хэрэглэдэг байха юм.

Удаань "Буряад хургуулинуудай 4-9-дэхи классуудта ород хэлэ зааха методико" гэхэн ном бэшэхэн байна. Энэ ном соо республикын багшанарай дүй дүршэл, ород хэлэ найнаар зааха гол шухала асуудалнууд гүнзгыгоор шэнжэлгэдэнхэй.

Буряад хургуулинуудта ород хэлээр учебнигүүдыне зохёолгодо, тэдэнине найжаруулгада Ж.С.Сажинов ехэ хубитаяа оруулаа. Хургуулин багшанартай хамтаржа зохёонон. "Буряад хургуулин 4-дэхи класста үзэхэ ород хэлэнэй учебник", "Буряад хургуулин 7-8-ахи классуудта үзэхэ ород хэлэнэй учебник", "РСФСР-эй национальна хургуулинуудта класстаа гадуур 4-дэхи класста уншаха ном" гэхэн номуудаар буряад хургуулин хурагтад ород хэлээр үзэдэг юм.

Мүн тинхэдэ буряад хургуулинуудай 4-8-ахи классуудай ород хэлэнэй программа, эхин хургуулин ород хэлэнэй программа зохёолгодо хабаадалсаһан, багшанарта тухаламжа болгон, буряад хургуулинуудай ород хэлэ заагаага 4-дэхи, 8-ахи классуудта хэрэглэхэ дидактическа материалнуудыне зохёонон юм.

Профессор Сажинов олон жэлдэ нийгын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадажа ябаа, хэлэ бэшгэй, методикын талаар үнгэргэгдэдэг зүблөөнүүдтэ, конференцинуудтэ хонирхолтой элидхэлэнүүдыне дурдахдаг байһан байна.

Ж.С.Сажинов буряад арадайнгаа уг изагуурай түүхээр ехэтэ хонирходог, олон баримтануудыне бэшэжэ абһан, суглуулан байха юм. Тингээд тэдэнээ удаа дараалан хэблэжэ байдаг, хүн зонй анхарада хонирхол түүүүдэг. Илангаяа баргажан буряадуудай уг гарбалтай түүхын талаар ехэ материал суглуулан байха юм. Урдандаа бэшгэдэхэн нютагайнгаа домог түүхэ болон архивай материал уудалжа, хэдэн томо хүдэлмэринүүдыне бэшээ. 1887 ондо Цэдэбжаб Сахаровай зохёонон "Баргажан буряадай түүхэ бэшгэ", 1917 ондо бэшэхэн эрдэмтэ лама Цэжэб Цыреновай "Баргажанай буряад зоной түүхын тобино бэшгэ" гэхэн туужануудыне, түүхэ бэшгүүдыне хэблүүлээ. Тинхэдээ түүхын тайлбаринуудыне эли тодоор харуулан үгтэн байха юм. Мүн тинхэдэ "Хурамхаанай галнууд" - гэжэ аймагай газетын хууданууд дээрэ "Баргажан буряадуудай ажал хэжэ хууһан, Баргажанда һайн муу саг болоһон, шажан түрын хамгадхан баригдан лама ноёд тухай тэды тэмдгүүд" гэхэн горитойхон материалнуудаа хуушан монгол хэлэнһээ мүнөөнэй хэлэндэ буряадшалан толилжо, уншагтадайнгаа ехэ хонирхол татаһан байха юм. Мүн

Баргажанай дасан тухайда, Соодой ламхайн намтар, элитэ Элбэг-Доржи Ринчино тухай түүхэтэ статьюудыне хэблүүлээ. хураһан, хүдэлхэн хургуулинууд болохо Гааргын болон Хурамхаанай хургуулинуудай түүхэтэ ойнуудта Жамсаран Сажинович эдэбхитэйгээр хабаадаһан, эдэ хургуулинууд тухайда бэшгэдэхэн номуудай авторнуудай нэгэнни болон гэшээ. Баргажан буряадай эртэнэй болон мүнөөнэй түүхэдэ хабаатай зүйлүүдыне хэрэглэжэ, хонирхолтой түүхэтэ зохёолнуудыне хэблүүлжэ байдагын тон найшамаар.

Тинхэдээ профессор Ж.С.Сажиновай хэлэн ажалын ехэ, энэ нэрэ соо ехэ юмэн багтааганхай: эрхим хүндэтэ багша, ажалай болон дайнай ветеран, ехэ эрдэмтэн, буряад хургуулинуудта ород хэлэ заагаага үндэһэ хуури табилсагындай нэгэн, нютагай тухай эрхэн, һайн нүхэр, үбгэн эсэгэ, профессор...

Ж.С.Сажиновай эрдэмэй харгыгаар хэлэн, ябуулан ехэ хүдэлмэри, багшын аша үрэтэй ажал, мүн дайнда харуулан баатаршалгын габыяа үндэрөөр сэгнэгдэнхэй. Олон тоото орден, медальнуудаар хүндэтэ багша шагнагданхай. Мүн тинхэдэ СССР-эй болон РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличнигай тэмдэгээр, К.Д.Ушинскиин медалаар шагнагдан байха юм. Үшөө тинхэдэ багшалжа хэрэгтэ габыятай байһанайнь түлөө профессор Ж.С.Сажиновта Буряадай Республикын габыята багша гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдонхой. Мүн олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагданхай.

Габыята багшымнай бүхы амжалтада хани нүхэр болохо хүндэтэ Татьяна Ивановнагай оруулан хубигта, үүргэ тон ехэ, энэрхы дулаахан хандасаараа наһанайнгаа нүхэрыне ходоодо дүнгэжэ, дэмжэжэ байдаг, мүн баһа эдэ үдэрнүүдтэ тэбхэр ойгоо тэмдэглэжэ байһай. Ури бээ үдхэжэ, олон тоото аша гушанараа энэрхыгээр үргэлсэжэ, олон удаан жэлнүүдтэ ажана жаргалтай, амжалта түгэдэр ажаһуухынь үнэн зүрхэнһөө үрэнзэбди.

Н. ДУГАРОВ, Россия Федерациин гэгээрэлэй отличник, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, 1953 ондо Хурамхаанай дунда хургуули дүүргэхэн шабинь.

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭНЭЙ ХУРАЛДААН

Буряад Республикын хүн зоние социальна талаар хамгаалгын болон ажалай министрствын хүдэлмэрилэгшэдэй республиканска суглаан нарин сэмбын мануфактурын соёлой "Текстильщик" байшан соо Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр боложо үнгэрбэ.

"Буряад Республикын зоние социальна талаар хамгаалгын ба ажалай халбарин эмхи зургаанууд болон учрежденинуудэй 1994-1997 онуудтахи ажаябуулгыне шэнжэлгэ болон 1998 ондо хараалагданан халбарин түсэбүүд" гэхэн элидхэл Буряад Республикын хүн зоние социальна талаар хамгаалгын болон ажалай министр С.Г.Ефимов хээ.

Социальна талаар хамгаалгын халбарин хүдэлмэрилэгшэдэй эблэлэй түрүүлэгшэ В.А.Агалова, республикын ветерануудай Советэй түрүүлэгшэ И.И.Филиппенко, Буряад Республикын Правительствоын түрүүлэгшын орлогшо Л.Ч.Нимаева, хүн зоние социальна талаар хамгаалгын болон ажалай министр С.Г.Ефимов, мүн министрэй орлогшонор И.И.Мошкин, П.А.Чукреев гэгшэд энэ суглаанай хүндэтэ президиумдэ хуугаа.

Росси доторхи байдалай хубилхатай зэргэ эдэ жэлүүдтэ мүн зоние социальна хамгаалгын болон ажалай халбариде эхэ хубилааланууд болоо гэжэ министр элидхэл соогоо тэмдэглэхэн байна. Урдань хоёрхон лэ шэгэлдэ анхараалаа хандуулдаг байһан һаа, мүнөө 5 ондоо гол шэгэлээр социальна хамгаалгын халбаринхид хүдэлдэг болонхой.

Нэгдэхинь - пенсээр хангалга, хоёрдохинь - хангалтын талаар социальна тухаламжа хүргэлгэ, гурбадахинь - зоние ажалтай, хоолойгоо тэжээхэ аргатай болгохо талаар хүтэлбэрилгэ, дүрбдэхинь - зоние социальна хамгаалгын халбарин материално техническэ баазыне хүгжөөлгэ, табадахинь - социальна хангалгын халбарин кадрнуудыне бэлдэхэ асуудал болоно.

Пенс тухай хэлэхэдэ, республикыннай экономикаһоо сэхэ дулдыдана гэхэдэ, ехэ алдуу болохогүй. Ажал хэжэл байһан эмхи зургаануудһаа, предпритинуудһаа пенсин жасада мүнгэн ороноо ха юм. Тинхэһээ гансал түбһөө дулдыдалгаяа бага болгожо, нютагтаа мүнгэ суглуулаха хүдэлмэри газар газарта найжаруулагдана. һайн дуранай, гүрэнэй бэшэ страхованийн жасанууд, пенсин жасанууд хүдэлжэ эхилнэ.

Үншэн, үрөөһэн, ядуу байдалтай айлай үхибүүдэй мэдүүлгэ барихадань, тэдэндэ тэдхэмжэ түлэдэг болонхой. Ехэ-ехэ хууринуудта, предпритинуудта комиссинууд байгуулагданхай. Гэбшыне дутуу дунданууд олон дайралдана. 25 тухай процент айл мүнөөшье болотор мэдүүлгэ баряадүй байһаар, тинхэдэ эсэгын, эхын гэхээшэлэн 2 дахин нэгэ үхибүүндэ тэдхэмжэ абахашье ушар дайралдана.

Үхибүүдэй, наһатайшуулай интернадуудыне урдань хаа-яа баридаг байһан һаа, мүнөө үхибүүдэй приют, ветерануудай байра, гэргүйшүүлэй хонолгын газар болон бусад шэнэ юмэнүүдыне нээхэ хэрэг гарана, гэхээшэлэн хүн зоние социальна талаар хамгаалгын болон ажалай министр С.Г.Ефимов олон зорилгонууд тухайгаа тодорхойгоор хоёрөө.

Хүн зоние социальна талаар хамгаалгын болон ажалай халбарин хүдэлмэрилэгшэд газар газарта аха аргаараа ядарагтадай байра байдалыне хүнгэдэхыне оролдону гэжэ тэмдэглэгдээ.

Кабаһанскы аймагай социальна талаар хангалтын таһагыне даагша Г.И.Карпов:

- Бабушкин хото Посольск хуури хоёрто интернат-гэр бин. Хамнабаринһаа ажахынуудыне хүгжөөхыне оролдону биди. Энэ хэрэгтэмнай банк, Тимлюин цементын завод, заһанай завод гэхэ мэтэ предпритинууд тухалдаг.

Социальна хамгаалагда хабаатай зоной салингын бага, заримдаа өөһэдөө туһа хүргүүлхээр байдалтай. Бөөһэтэхэн, уушханай ханяатай хүнүүдээр үдэр бүхэндэ ушарна. Хуулитаар шийдхэжэ, хүндэ нүхээсэлэй ажалыне хараада абажа, салиндань 30 процент нэмэлтэ хэхээр үни болонхой.

"Ветеран тухай", "Инвалид тухай" хуулинуудыне мүнгэнэй дуталданан ушарһаа хүсэдүүлхын аргагүй. Хүнгэлэлтын түлөө транспортта, коммунальцинуудта мүнгэ түлэхэ ёһотой ха юм. Түлэжэ шадахагүй хүнгэлэлтэнүүдыне болуулаа һаа, дээрэ бэшэ гү?

Хүүгэдэй тэдхэмжыне архинша түрэлхидтэн үгэхэдөө, зарим үхибүүдтэ тухалнаггүй биди. Харгалзалгын совет байтуулжа, счёт нээгээд, столоводо мүнгыне оруулаа һаа, хүндэл адляар эдээлхэ бишуу.

Удаань Хяагтын социальна таһагыне даагша В.Б.Тугульдуров, Баргажанай социальна хамгаалгын таһагыне даагшын орлогшо А.П.Петренко, Сахааминай социальна хамгаалгын таһагыне даагша Б.Б.Цыренов, пенсин жасын таһагай хүтэлбэрилэгшэ А.С.Ковалев, Тарбагатай райзоний социальна хамгаалтын таһагыне даагшын орлогшо А.А.Коновов, Мухар-Шибэрэй интернат-гэрэй директор С.В.Варфоломеев, республикын реабилитациин түбэй директор В.П.Давыдова, Улаан Хэрээһэнэй бүлгэмэй түрүүлэгшэ В.П.Баданова, республикын ветерануудай Советэй түрүүлэгшэ М.Ц.Гармаев, Сэлэнгын социальна хамгаалалгын таһагыне даагша А.А.Попова болон бусад ажал хэрэг дээрээ дайралдадаг бэрхшээлүүд тухайгаа хэлэжэ, наһамжануудаа хэлэхэн байна.

Удаань ажал дээрээ шалгарһан хүнүүдыне шагналга, "Лора-Мода" салоний шэнэ хубсаһа харалга, халбарин хүдэлмэрилэгшэдэй уран найханда хабаадагтадай харалга-конкурс болоһон байна.

Т. НИМБУЕВ.

МЭРГЭЖЭЛЭЭРЭЭ ЭРХИМЛЭХЫН ТҮЛӨӨ

Ноёхон нютагай хүдөөгэй захиргаан хонирхолтой конкурс һаяхана үнгэргэбэ. "Мэргэжэлээрээ эрхим" гэхэн нэрэ зэргын - түлөөб кочегар, 2 сантехник мурьсэжэ, шалгалтын асуудалнуудта харюусажа, өөрынгоо разрядуудыне хамгаалаа. Шалгалтын дүнтөөр эрхим заримануудтань дээдэ разряд олгогдожо, салингийн түлбэри дээшлүүлэгдэбэ.

Мурьсөөндэ хабаадагтад шалгалтада ерэхэдээ, буряад эдэе хоолой зүйлнүүдыне асараад, комиссин сэгнэлтэдэ табиһан юм.

Иймэрхүү конкурсууд мэргэжэлтэдэй дунда соноскогдог болонхой.

ПЁТР БАДМАЕВ... ҺУНГАГДАБА

Эндэхи колхозой хамтын тоосоото суглаан боложо, правленийн түрүүлэгшээр удаадахияа Петр Бадмаев нэгэн дуугаар хунгагдаба.

Хамтын ажахыне байха ёһоорн байлгаха, бутаржа үмсэ үмсөөрөө илгархагүй, зүгөөр мүнөөнэй оршон байдалда таарамжатай гурим ёһоор ажалаа эрхилхэ гэхэн шийдхэбэри суглаан дээрэ абтаба.

Н. НАМСАРАЕВ.

ДОРОЙ БАЙДАЛЪАА ГАРАХА ГҮБДИ?..

Буряад Республикын Правительство ээлжээтэ заседани боложо, экономикын министр Н.И.Атанов, социальн-экономическа хүгжэлтын 1997 оной дүн тушаа тайлбарилхы элдхэл хээд, байгша ондо хараалагдаһан түсэбүүдэй прогноз дуралдаба.

Хүдөө ажыхын продукция үйлэбэрлэгэ 1996 онойхидо орходоо 4 процентээр ехэ болоһон байна. Гэбэшье бюджетэй халбарид, мүн промышленна зарим үйлэбэринүүдтэ дорой байдал дабагданагүй, өөр хоорондын үри шэри шэргүүлэгдэһээр.

Эд зоорин, худалдаанаймаанан ирээс 7 процентээр доошооло. Шалтагаанинь-хүн зон саг болзортоо салин хүлөө абанагүй, манай дунда зэргын салин бусад регионуудта орходоо бага гэжэ мэдэрхэ ёһотойби.

ХАТАРША, ДУУША БЭЛИГТЭН

Буряадаи арадаи артист Аюр Эрдынеевич Аюшеев арадаи хатарай бүхэроссин конкурсын лауреат юм. "Байгал" ансамбльда хатардаг бэлигтэн түбэнги хоолойн "Хөөми" гэһэн дуу гүйсэдхэжэ, олоной анхрал татадаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А.Э.АЮШЕВ. АВТОРАЙ фото.

Парти болон хүдэлөөнүүдтэ

ЗАЛУУ ҮЕТЭНИИЕ ХҮМҮҮЖҮҮЛХЭ

Россин Коммунист партиин Советскэ райкомой ээлжээтэ пленум болобо. Пленумдэ хабаадагшад "Россин Коммунист партиин IV съездын шийдхэбэринүүдэ бөлүүлхэ хэрэгтэ өөһэднгоо хубита оруулаха тухай" гэхэн асуудал зүбшэн хэлсэбэ.

Коммунист партиин IV съездын абанан шийдхэбэри райкомой коммунистуудай хэр зэргээр бөлүүлжэ байһан тухай партиин Советскэ райкомой нэгдэхэ секретарь Р.П.Мухаров дэлгэрэнгы элдхэл хэбэ.

тоологдодог "Электромашинна" заводто партийна организаци байгуулаха хүдэлмэри мүнөө хүртээр унжагайрһаар. Тус предприятиин директорэй орлогшо, коммунист В.С.Гушин коллектив соогоо партийна хүдэлмэри ябуулаха хэмжээнүүдэ хойшонь тагаһаар.

Райноной партийна организацинуудта наһатайшуулаһа гадна, партиин гэшүүндэ залуушууд үсөөнөөр абтаба. Энээнние саашадаа гуримшуулжа, партийна эхин эмхинүүдэй гэшүүд, секретарионууд эмхидхэлэй, ойлгууламжын ехэ хүдэлмэри ябуулаха ёһотойби.

1997 оной апрель наrada райкомой пленум зарлажа, КПРФ-гэй ЦК-гай IV съездын материалтай танилсажа, саашанхи хүдэлмэриэс хараалһан гэшэбди. Пленум дээрэ тус съездын делегат боложо ошонон рескомой секретарь В.И.Сафронов элдхэл хэжэ, райноной коммунистуудта съездын хүдэлмэри тухай һонирхолтойгоор хөөржэ үгэһэн байгаа.

Эд үдэрнүүдтэ фашист эзмдэгшэдхээ Сталинград хотые сүлөөлһөөр 55 жэлэй ойн баярай үдэрнүүд республика дотор үнэрэгдэһэн гэшэ. Шуната энэ байлдаанда айха хүрдэхье мэдэхгүй Сибиринин 321-дэхи дивизин сэрэгшэд баатар габыяа харуулан гэжэ мэдэнбди.

Севскэ райондо тус дивизин тушаад сэрэгшэд-ветеранууд ажаһууна. Эдэнэр лэ хургулинуудта урлалаар ошожо, хурагшадтай уулзалга, хөөрөлдөөнүүдэ үнэрэгжэ, залуу үетэнэй дунда сэрэгшэд патриотическа ехэ хүдэлмэри ябуулаһана.

Үнэрөөд байһан үе соо райноной коммунистууд хоер шуухала асуудалда гол анхралаа хандуулаа юм. Нэгдэхинь - партийна документнүүдэе нэгдэхэ, хоёрдохинь хадаа Агууехэ Октябриин мундэлһөөр 80, СССР гүрэнэй байгуулагдаһаар 75 жэлэй ойн һайндарнүүдтэ бэлдэхэ, үнэрэгхэхуухала хэмжээ ябууланууд болоно.

Пленумдэ хабаадагшад зүбшэн хэлсэдхэн асуудалаар тодорхой шийдхэбэри абажа, райнонойгоо партийна эхин эмхинүүдтэ партиин IV съездын материалнууде коммунистуудай дунда гараан дэлгэрүүлхэ зорилго урдаа табиһан байна. Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Һүүдэй мэдэһэн ёһоор, район дотор тоологдодог партиин 13 эмхидэ 290 коммунист тоолодоно. Тинхэдэ хотын томо предприятинуудай нэгэндэ

Сагаалган-98

"УЛЬГЭР" ТЕАТРАА УРИНАБДИ, ҮХИБҮҮД!

Хүүгэд, гэртэһин, эжы, абанар! Сагаан харын хүүхюун зугаатай, хүгжэм дуутай һайндэртэ ерыт гэжэ уринабди. "Хайшан гэжэ Бар нүүхэжэ хурааб?" гэжэ нэрлэгдэхэн хүүгэдэй зужаг харуулагдаха, ангуушадай хэрэгсэлнүүдэй выставкэ, үндэһэн арадай эдеэ хоолой худалдаа наймаан эндэмнай эмхидхэгдэхэ юм.

"Ульгэр" театрай литературна татагые даагша.

ГЕОРГИЙ ИВАНОВИЧ ГУСЛЯКОВ

1998 оной февралын 27-до 77 наһан дээрэ Россин Федерациин Герой Героий Иванович Гусляков гэнтэ наһа бараба.

1941 ондо хотын бүхэлэлтэдэ орохо аюулай тохөөлдоходо, заводтоо хамта Уфа зоожэ ошонон байна.

Гуялтанууды нэгэтэ бэшэ барилһанай эстэ 1942 оной январин 23-да Уфагай сэрэгэй комиссаридаар армида татагдажа, фронт мордохон байгаа.

Георгий Иванович немец-фашист буянтаргшадтай баатарлигаар байлдаһан юм. Сталинградтай хойгуур тэрэн алаба хэдэг артиллерийн анине хосоролгоһоо, пленһээ абархые оролдон, хүндөөр шархатаба.

Георгий Иванович Сталинградһаа Берлин хүртээр дайлаха замаа Т-34 гэжэ байлдаанай һүрөөтэ танкын штурвал барижа, гатаалһан намтарган.

Эсэгэ орондо үмэнэ габыатай байһанай, Эсэгэ оронхо хамгаалһан Агууехэ дайнан фронтуудта баатаршалга гаргһанай гулоо Правительствон олон шаглануудта хүргэһэн, Советскэ Союзай Героийн иэрэ зэрэгдэ хоер удаа зуршилгагдаһан байна.

Имантал фашист Германияне илаһаар 50 жэлэй ойн урда гээ Георгий Иванович Россин Федерациин Героийн иэрэ зэрэгдэ хүртэжэ, тэрэнэй дайлаха пайман ордонуудта Героийн алтан одон нэмбэ.

Совет Армииһаа 1947 ондо габлигдаа. Г.И.Гусляков түрэл шогатаа бусажэ, клубые даатһаар, сельсоветын секретарьар хүдэлөө, 20 жэлэй турнада районной ажаһуудалай хэрэгсэлмэжэ хангалтын комбинатые толгойлоо.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Ахмад редактор А.А. АНГАРХАЕВ. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж. БАЛДАНОВ (ахмад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахмад редакторай орлогшо), Б.В. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Правительство), Д.А.СУИДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад Ц.Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Н.Д. НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш. ХУБИТУЕВ, А.Д. ТАПХАЕВ; В.И.ПИНТАЕВ (хэлбэлэй директор).

Тоонуудай, бодото-баримтануудай, хүгэй, нютагай нэрнүүдэй бэлигэе хэсагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин һанамжа автарайхитай ади бэшэ байжа магад.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ПРЕЗИДЕНТ, АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАДУУД ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал Сагаалганай найндэрхөө урда тээхэнэ "Буряад Республикын Президентые хунгаха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулаха тухай", "Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудые хунгаха тухай", Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулаха тухай" Буряад Республикын хуулинуудай проектүүдые зүбшэн хэлсэлгэ эмхидхэн байна. Энэньше ойлгосотой юм бэээ. Юундэб гэхэдэ, байгша оной зун Буряад Республикын Президентын, Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта болохо байна бшуу.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А.Д.Карнышев, республикын Президентын Арадай Хуралда бүрин эрхэтэ түлөөлөгшэ С.Н.Булдаев элдхэлнүүдые хээ.

Буряад Республикын бүхэ хуулинууд федеральна хуулинуудтай зүришэдэлэн байха ёһогүй. Гэбэшье Буряад Республика бүрин эрхэтэ, бэээ даанхай субъект болодог байна ха юм. Ушар тиймэһээ республика доторой өөрын онсо шэнжэнүүд, арад зоной онсо эрхэ болон бусад зүйлүүд хараада абтаха ёһотой гээд мэдэрэгдэхэ байна. Россин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэ "Россин Федерациин эрхэтэдэй хунгуулиин эрхэнүүдые лаб хангаха тухай" федеральна хуули баталан абажа, олон илгосогүй асуудалнуудта харюу үгэһэн

юм. Гэхэтэй хамта "Хэн Буряад Республикын Президент болохо ёһотойб?" гэхэн асуудалда мүнөө дээрээ хуулинууд соо буряад арадта таараха харюу үгтэнэгүй. Тиймэһээ энэ болон бусад хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулаха талаар хүдэлмэрилэгшэ бүлэг байгуулагдахан байгаа. "Буряад Республикын газар дээрэ арбан жэлһээ бага бэшэ сагта, тэрэ тоодо хунгалтын болоһон үдэрһөө тоолобол, гурбан жэлһээ бага бэшэ сагта ажалуулан, хунгаха эрхэтэй ба Буряад Республикын гүрэнэй хэлэнүүдые мэдэдэг Буряад Республикын эрхэтэн Буряад Республикын Президентээр хунгагдаха ёһотой" гэжэ Буряад Республикын 71-дэхи статья соо бэшэгдэнхэй байдаг. Зүгөөр хүдэлмэрилэгшэ бүлэг мүнөө "Буряад Республикын газар дээрэ саг үргэлжэ гу, али ехэнхидээ ажалуудар Россин Федерациин, Буряад Республикын 30 наһатай болоһон эрхэтэн Буряад Республикын Президентээр хунгагдажа болохо" гээд бэшгэые дурадхана. Тийхэлээрээ "Буряад Республикын гүрэнэй хоёр хэлые мэдэдэг" гэхэн үгэнүүдын үгы болошобо ха юм. Энээнһээ тобишололхэхэдэ, Буряад Республикын Президентээр ород хүн хунгагдаха болоно. Буряад Республика гэжэ нэрэтэй аад, юундэ үндэһэн буряад арадай түлөөлөгшэ республика хүтэлбэрлэхэ эрхэгүй байха болоноб?

Арадай Хуралай депутат А.С.Шилов,

"Русская община" гэжэ нэгэдэлэй хүтэлбэрлэгшэ В.И.Яковлев үгэ хэлэхэдээ, Буряад Республикын хуулинууд федеральна хуулиһаа нэгэше илгаатай байха ёһогүй гэжэ хэлэһэн байна. Тийхэлээрээ Россин Федерациин бүридэлдэ ородог субъектүүд, мүн үсөөн тоото үндэһэ яһатан нэгэше онсо илгаагүй, өөрын онсо эрхэгүй зон гээшэ гү гэхэн асуудал гараха ёһоороо гарана. Энэ талаар Буряад арадай Конгрессэй түлөөлөгшэ Р.Д.Нимаевай хэлэһэнэй ёһоор, Буряад гүрэнние толгойлогшо буряад хэлэ мэдэхэ ёһотой, тиймэһээ Буряад Республикын Президент хоёр хэлэ мэдэхэ гэжэ бэшээтэйнь тон зүб болоно гээб. Тэрэшэлэн үндэһэн буряад арадай нэрэ зүүжэ ябадаг Буряад Республикын парламентда 50 процентнь буряад, 50 процентнь бусад арадуудай түлөөлөгшэд хунгагдаха ёһотой гэжэ ханамжалба. Диилэнхи олон ушарта өөрын лэ арифметикын тоогоор бэшэ, мүн бүхэ буряад үндэһэн яһатанай аша туйһе хараадаа абаха хэрэгтэй гээд тэрэ тэмдэглэбэ.

Арадай Хуралай депутат Ф.Самаев үгэ хэлэхэдээ, республикын аймаг бүринөө нэгэ-нэгэ депутат Арадай Хуралда хунгагдаха, бусад депутатуудын мэргэжэл эхэтэй депутатууд байха ёһотой, юундэб гэхэдэ, ерээдүйн парламентын бүридэл тухай мүнөө бодомжолхо ёһотойб гэжэ тэмдэглэбэ.

Үнэхөөрөөше, Ахын районой (тэндэ 3

мянга шахуу хүн ажалуудагтээд мэдээжэ) түлөөлөгшэ Арадай Хуралай депутат байха ёһотой гээшэнь тон зүб ааб даа. Энээн тухай Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А.Д.Карнышев элдхэл хэхэдээ, дурдаад абаа һэн. Үнэхөөрөөше, иймэрхүү шийдхэбэри Арадай Хурал абаха эрхэтэй гээд уридшалан хануулхада болоно.

Арадай Хуралай депутат В.И.Сафронов үгэ хэлэхэдээ, Арадай Хуралай депутатуудай тоодо республикын Правительствын гэгшүүд, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин толгойлогшо олоор хунгаданхай, удаадахи хунгалтада тиймэ байдал ушарха ёһогүй гээд заагаа.

Эвенк арадай эблэлэй президент М.Б.Бадаева үгэ хэлээ. Нэгэдэмэл Нацинуудай эмхин гаргаһан документүүдэй ёһоор үсөөн хүн зонтой эвенк арад өөрынөө эрхэнүүдые гүйсэдөөр элдэхэ ёһотой гээд тэрэ тэмдэглэбэ.

Парламентын зүбшэн хэлсэлһэн асуудалнууд, тус зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан хүнүүдэй ханамжа, дурадхалнууд Арадай Хуралай сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ гээд Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семёнов найдуулаа һэн. Арадай Хуралай мүнөө боложо байһан сесси дээрэ эдэ асуудалнуудаар арсалдаата шанга хөөрөлдөөн болохоор хүлээгдэнэ ха.

С.ОЧИРОВ, манай корр.

УЛАСЫЕ АРГАЛДАГ АЛБАННАЙ УГАА ХҮШЭР БАЙДАЛТАЙ

Буряад Республикын Правительствын ехэ зал соо республикыннай медицинн хүдэлмэрилэгшэдэй 1994-1997 онуудай тоосоото конференци февралын 25-да болобо.

Энэ ехэ суглаанай хүндэтэ президиумдэ Буряад Республикын Правительствын түрүүлэгшын орлогшо А.Ч.Нимаева, республикын профсоюзудай соведэй түрүүлэгшэ С.А.Тимин, Медицинн хүдэлмэрилэгшэдэй холбооной түрүүлэгшэ В.М.Маланов, Улаан-Үдэ хотын мэрэй орлогшо В.Б.Прокопьев, Арадай Хуралай социальна политикын талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Б.Н.Намдаков, Улаан-Үдэ хотын элүүрье хамгаалгын таһагыне даагша М.А.Халтаева, медицинн хүдэлмэрилэгшэдэй эблэлэй президент Е.Н.Цыбилов, республиканска больницын ахмад врач М.П.Рябов, элүүрье хамгаалгын министрэй орлогшо В.Б.Бубеев гэгшэд хабаадаа.

Гол элдхэл Буряад Республикын элүүрье хамгаалгын министр Б.Г.Бальжиров хээ.

Дэлхэйн нэгэше гүрэндэ үзэгдөөгүй зоной байдалай уруудалга һүүлэй жэлнүүдтэ манай гүрэндэ үзэгдөө. Экономико хүтэлбэрлэгын онсо гуримай байдал, мүнгэн хангай дутаалдалга, жэгдэ бэшээр хангалга, зоной олоороо элдэб халдабарита үбшэндэ дайрагдалгын ургалта гэхэшэлэн бэрхэшээнүүдые бэе дээрээ

үзэнэбди.

Республикыннай зоной элүүр энхэ байлга хадаа гансаһые медицинн бэшэ, үнэн дээрээ социальна-экономическа, политикын үрэ нүхэсэл гэхэдэ алдуу болохогүй, - гэжэ министр Баяр Гвиболович тэмдэглээ.

Республикыннай зоной элүүр энхые харуулһан жэшээнүүдын министрэй элдхэлһээ толилоё.

ДЕМОГРАФИЧЕСКА БАЙДАЛ

1993 онһоо хүнэй наһа баралгын түрэлгэһөө олошорһон ушарһаа республикыннай зоной тоо хороно. 1997 ондо тогтонижоржо, оройдоол 0,4 процентээр нэмээ. Россин Федерацида энэ тоо 5,3 байна.

НАҺА БАРАЛГА

Шуһа ябуулдаг органуудай үбшэнһөө, гэгтгын ушарнуудһаа, бэээ хорлоло, гэмэлтэлгэ, муу хабдарнуудһаа үхэгшэд бүхы наһа барагшадай 80 гаран процентнь болоно.

Хүдэлмэрин наһанай аад, үхэһэн хүнэй тоо Россин Федерацида 30 процент болодог наань, Буряад Республикада 38,4 процентдэ хүрэнэ.

Хотынхидто орходоо, хүдөөгэйхид олоор наһа барана. Эхэнэрнүүдтэ орходоо, эршүүд 3,9 дахин, тэрэ тоодо гэнэ аюулаһаа 5,8 дахин олон хүн үхэнэ.

НАҺАН ХОРОНО

1989 онһоо хүнэй наһан 6 жэлээр богони болохо гэжэ хүлээгдэһэн байгаа. Энэ Россин наһанай хэмжээнһээ 2,5 жэлээр үшөө богони болоно. Дунда зэргээр эрэ хүн 55,5, эхэнэр хүн 68,8 наһа хүрэнэ. Эрэ хүнэй наһан эхэнэрнүүдэйхнээ аяар 13 жэлээр богони болоно бшуу. Ушарын ажабайдалаймнай мууданые элээр гэршэлнэ.

ЗОНОЙ ҮБШЭЛЭЛГЭ

Юрын үбшэнүүдһээ гадна социальна удхатай, социальна аюултай үбшэнүүдэй һүжэрэгэ медигүүдэй ханаа зобооно. Тэрэ тоодо венерическэ үбшэнүүдые, туберкулёз нэрлэмээр.

Туберкулёзоор үбшэлэлгэ 1994 онойхиһоо 3 дахин ургаа. Тогтонижорхо хөбөргүй. Туберкулёзоо наһа баралга 2-һоо үлүү дахин нэмээ. Туберкулёзоо нарай үхибүүдэй үхэхэ ушар 1996 онһоо үзэгдэнэ.

Венерическэ үбшэнүүд 1997 ондо бага зэргэ тогтонижорхо, гэгэшые сифилис ханаа зобооноор. 18-һаа 29 наһанай хүрэтэр залуушуулай, түрэхэ эхэнэрнүүдэй дунда энэ үбшөөр үбдэлгэ олон үзэгдэнэ. Сифилис халдаһан үхибүүдэй түрэлгэ олошорно.

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН АЛБАНАЙ АРГА БОЛОМЖО

Республика доторнай 93 амбулаторно-поликлиническэ эмхинүүд хүдэлнэ. һүүлэй 4 жэлэй туршада 16 уастогай больницанууд, амбулаторинууд, тийхэдэ 17 амбулаторинууд фельдшерскэ пунктнууд болгогдон хубилгагдаа. 361 фельдшерскэ пунктнуудай 19-

ниинь хаагдаа.

Амбулаторно-поликлиническэ эмхинүүдтэ 585 дунда мэргэжэлтэдэй, 271 дээдэ эрдэмтэй врачнуудай хууринууд үгы хэгдээ. Больница, амбулаторинуудта врачнууд үсөөнөөр табигданхай,

илангаяа хүдөөгэй аймагуудта.

Олон мэргэжэлээр хүдэлжэ шадаха врачые хүдэлгэхэдэ ашагтай. Гэхэтэй хамта нимэ мэргэжэлтэдые бэлдэлгэ, гэр байраар хангалта болон материално-техническэ баазыень найжаруулгада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин талаһаа дэмжэгдэнгүй.

Тиймэһээ үбшэнтэдэй больницада оролгон 2 дахин, амбулатори ерэлгэн 35 процентээр хороо. Районой, түбэй больницадашые хандахань эрид үсөөрөө.

МЕДИЦИНЫН ЗЭМСЭГ, ТҮХЕЭРЭЛГЭНҮҮД

Иймэ хүндэ хүшэр байдалда оробошые, уяагадаа үнэн сэхэ хүдэлмэрилэгшэдэйнгөө хүсөөр газар газарта зоной элүүрье хамгаалгын албан хүдэлжэ байна гэжэ министр тэмдэглээ.

Республикыннай Президент,

Правительство, министерствэнүүдэй оролдолгоор эмшэлэгын эмхинүүдтэ үбшэ таниха шэгэлэтэй түхээрэлгэнүүд һүүлэй жэлнүүдтэ абтаа. Нэрлэбэл, 8 рентген комплекс, 15 УЗИ аппарат, 20 ЭКГ-монитор, 30 искусственна

амилалгын аппарат, зэмсэгүүдэй 50 набор гэхэшэлэн абтаа. Энэ бүхы республикада олон гэхын аргагүй.

Республиканска больницын бааза дээрэ консультативно-диагностическа түб байгуулаха хэрэгтэ һүүлэй жэлнүүдтэ Президент анхаралаа хандуулна гэжэ элүүрье хамгаалгын министр тэмдэглээ.

Мүн Буряад Республикын гүрэнэй ахмад санитарна врач А.Б.Болошинов, Буряадай территориальна уялгата медицинскэ страхованиин жасын гүйсэдхэхы директор О.В.Логина гэгшэд элдхэл хээ.

Элүүрье хамгаалгада хабаатай, үндэр тушаал эзэлһэн олон мэргэжэлтэд элдхэл тушаа үгэ хэлэхэдээ, ажал дээрээ дайралдадаг дутуу дундануудаа элишэлжэ, ханамжа дурадхалнуудые оруулаа.

Тимофей НИМБУЕВ
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А.Ч.Нимаева, элүүрье хамгаалгын министр Б.Г.Бальжиров, министрэй орлогшо В.Б.Бубеев, Буряад Республикын гүрэнэй ахмад санитарна врач А.Б.Болошинов.

Буряад Республикын Арадай Хуралай

ТОГТООЛ

"Буряад Республикын хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ тухай" Буряад Республикын Хуули тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал иигэжэ тогтооно:
1. "Буряад Республикын хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ тухай" Буряад Республикын Хуули абаха.

2. Гараа табижа тунхаглахынь тула тус Хуулиие Буряад Республикын Президентдэ эльгээхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.СЕМЕНОВ

Улаан-Үгэ хото.
1997 оной декабриин 25.
№ 615-1.

Буряад Республикын ХУУЛИ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХҮН ЗОНОЙ АРИГ СЭБЭРЫЕ САХИХА, ХАЛДАБАРИТА ҮБШЭННӨӨ НЭРГЫЛХЭ ТУХАЙ

Буряад Республикын тус Хуули республикын хүн зоной, республикын газар дайдада байһан хариин ороноудай эрхэтэдэй ба эрхэтэн бэшэ хүнүүдэй бэын элүүрые аршалан хамгаалха зорилготойгоор ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхые хангаха эмхидхэлэй-хуулита үндэһэн гуримуудые тодорхойлоно.

Республикын хүн зоной бэын элүүрые хангаха ба бэхижүүлхэ, бэе махабадай, сэдхэл бодолой талаар хүгжэхэ, олон удаан жэлнүүдтэ эдэбхи түгэс ажаһууха арга хангаха зорилготойгоор ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхые хангаха Россин Федерациин гүрэнэй засагай зургаануудай, Буряад Республикын засагай зургаануудай, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудай, мүн баһа предприятинуудай, ажахы эрхилдэг бусад субъектнүүдэй, эмхидхэлэй-хуулита ямаршые шэнжэтэй эмхи зургаануудай ба эрхэтэдэй ажал ябуулгын үедэ бүрилдэһэн харилсаануудта тус Хуули тарадаг.

БҮЛЭГ I

ЮРЭНХЫ ДҮРИМУҮД

Статья 1. Хүн зоной ариг сэбэр байдал. Гол ойлгосонууд ба тэдэниие хангаха үндэһэн дүримүүд

1. Буряад Республикын тус Хуули дотор нимэ гол ойлгосонууд хэрэглэгдэнэ гэбэл:

- хүн зоной ариг сэбэр, халдабарита үбшэнһөө нэргылгэдэһэн байдал - хүндэ, хүнэй ажаһуудаг оршоңдо аюулта нүлөө үзүүлдэггүй, хүнэй ажабайдалда, ажал ябуулгада таарамжатай эрхэ байдал;

- хүн зоной бэын элүүр - хүн зоной бэе махабадай, сэдхэлэй болон социальна амгалан тэнюун байдал;

- хүнэй ажамидарха оршон байдал - хүнэй ажаһуудаг, ажал ябуулдаг газартахи оршон тойронхи байгаали, хүнэй ажаһуудалай, ажал хүдэлмэрийн, амаралтын, хүмүүжүүлгын, хуралсалай, эдэе хоолой, үйлэдбэрийн-техническэ үүргэ дүүргэхэ продукци ба хубин (ажаһуудалай) хэрэгтэ шухала эд бараан;

- хүнэй ажамидаралай оршон тойронхи байдалай нүхэсэлнүүд - хүнэй ажамидаралай оршон тойронхи байдалай химическэ, физическэ, биологическа хубинуудынь, тэдэнэр хүн зоной нүөөнэй ба ерээдүйн үенүүдтэ нүлөө үзүүлнэ, үзүүлжэшые магадгүй;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ талаар гүрэнэй нормонуудые тогтоолго - ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй эрдэмээр үндэһэлэгдэһэн дүримүүдые зохёолго, тэдэниие баталалга, хүсэндэнь оруулга, тунхаглалга, хэблэл ба тараалга;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ талаар гүрэн түрын дүримүүд (саашадаа - ариг сэбэр сахиха дүримүүд) - хүнэй бэын элүүртэ аюулгвй оршон байдалай хэмжүүр

тогтоолго, тэрэнэй ажабайдалда ба ажал хүдэлмэридэ таарамжатай эрхэ байдал тогтоохо эрилтэнүүд;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй хиналта - хүн зоной ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхые хангаха зэргэтэй Россин Федерациин ба Буряад Республикын Хуули эбдэхэ ушарһаа нэргылхэ, тиймэ ушарнуудые элирүүлхэ, зайсуулаха талаар тусхайтаар томилогдоһон гүрэнэй зургаануудай ажал ябуулга. Ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй хиналта бэелүүлгэ Россин Федерациин Буряад Республикадахи ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй албанда даалгагдадаг;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй экспертизэ - хараалагдажа байгаа ажахын гү, али ондоо ажал ябуулгын Россин Федерациин ба Буряад Республикын ариг сэбэр, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэн байдал хангаха талаар хуулиин эрилтэнүүдтэ тааража байһыень тодорхойлохо, экспертизэдэ - шалгагдажа байгаа зүйлэй бэелүүлэгдэжэ болохо, үгыень элирхэйлжэ, энэ ажал ябуулгын хүн зоной мүнөөнэй ба ерээдүйн үенүүдэй бэын элүүртэ аюулгүй байхыень нэргылхэ зорилготойгоор тусхайтаар томилогдоһон гүрэнэй зургаануудай ажал ябуулга;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ (уридшалан нэргылгэлгын) хэмжээ ябуулганууд - хүнэй бээдэ аюулгүй эрхэ байдал хангаха, халдабарита ба халдабарита бэшэ үбшөөр олоороо үбдэлгын, хүнүүдэй хордолгын бии бололгы, таралгы усадхаха талаар, мүн баһа оршон тойронхи байдалай нүхэсэлнүүдэй хүнүүдтэ үзүүлдэг аюулта нүлөөе зайсуулаха гү, али бага болгохо талаар ажал ябуулга;

- ариг сэбэр сахилгын, халдабарита үбшэнһөө нэргылгын байдал - хүн зоной ариг сэбэр сахилгын, халдабарита үбшэнһөө нэргылгын байдал тодорхой нэгэ газарта тодорхой нэгэ сагта;

- социальна-ариг сэбэрэй ажаглалта - хүн зоной ариг сэбэр байдал, халдабарита үбшэнһөө нэргылгэ хангаха, хүн зоной бэын элүүрые сэгнэхэ, оршон тойронхи нүхэсэлнүүдэй болон хүнэй ажабайдалай, ажал ябуулгын нүлөөн доро саашанхи байдалыень уридшалан багсааха эмхидхэлэй, эрдэмэй, техническэ хэмжээ ябуулганууд мүн;

- ариг сэбэрэй сертификат - продукциин, хүдэлмэрийн болон туһаламжын зүйлнүүдэй хүнэй бэын элүүртэ аюулгүйе, тэдэнэй ариг сэбэр сахиха дүримүүдтэй зохилдуулагдаһые үнэмшэлһэн документ;

- уһа хэрэглэлгын эзэн - мэдэлдэ уһа нөөсэлдэг түхээрэлгэнүүдтэй, барилгануудтай, ниитын хэрэглэмжын уһа дамжуулдаг соргонуудтай предпряти, эмхи, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаан, хубиниюур ба

саад-огородой нүхэсэл мүн болоно.

2. Буряад Республикада ариг сэбэрэй байдал, халдабарита үбшэнһөө нэргылгэ иигэжэ хангагдаха ёһотой гэбэл:

- Россин Федерациин Конституциие, Буряад Республикын Конституциие, федеральна ба Буряад Республикын Хуули ёһые сахиха;

- бэын элүүрые сахин хамгаалха, бэхижүүлхэ федеральна программануудые бэелүүлхэ; республиканска, городской, районно программануудые зохёожо бэелүүлхэ, хүн зоной үбшэлэлгые нэргылхэ, тэрэнэй ажаһуудалай ба ажал ябуулгын оршон тойронхи байдалые элүүржүүлхэ;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ талаар гүрэнэй нормонуудые тогтоохо;

- хүнэй бэын элүүртэ аюултай ажал ябуулгын янзануудта лицензи үгэхэ;

- хүнэй бэын элүүртэ аюул хүргэжэ болохо продукциин, хүдэлмэрийн ба аша туһын зүйлнүүдэй сертификаци хэхэ;

- ажахын хараалагдаһан ажал ябуулгада ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ талаар гүрэнэй экспертизэ үнгэргэхэ;

- гүрэнэй, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд, ниитэ нэгдэлнүүд, эмхинүүд, тэдэнэй ямар, хэнэй мэдэлдэ байһанһаа, зөөрийн түхэл шэнжэһээ дулдыдангүй, тушаалта нюурнууд ба эрхэтэд ариг сэбэр хангалгын ба халдабарита үбшэнһөө нэргылгын хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ, мүн баһа ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ дүримүүдые, нормонуудые ба ариг сэбэрэй нормативуудые сахиха;

- ариг сэбэр сахиха тухай Россин Федерациин ба Буряад Республикын Хуулиие сахихадаа, экономическа аша туһыень ариг сэбэр сахиха хуули эбдэһэнэй түлоо Буряад Республикын эрхэтэдэй, юридическэ нюурнуудай, харини ороноудай эрхэтэдэй ба эрхэтэн бэшэ нюурнуудай харюусалгатай харилсуулаха;

- бэын элүүр тухай, ариг сэбэр байдал, халдабарита үбшэнһөө нэргылгэ, байгаалиин экологическа байдал тухай, мүн баһа ариг сэбэр сахиха талаар нэргылгын хэмжээ ябуулганууд, хүсэндөө байһан ариг сэбэр сахиха дүримүүд тухай хүн зондо үргэнөөр соносхожо байха;

- гүрэнэй ба халбаринуудай ариг сэбэр сахилгы, халдабарита үбшэнһөө нэргылгы хиналтын, үйлэдбэрийн ба ниитын хиналтын арга боломжонуудаар; - гэр бүлэдэ, хүүгэдэй болон эдиршүүлэй зургаануудта, хуралсалай зургаануудта, эмхинүүдтэ хүн зоной ариг сэбэрэй дүримүүдые сахидаг байхаар хүмүүжүүлхэ;

- хүнэй ажамидаралай оршон тойронхи байдалые ба хүн зоной бэын элүүрые социальна-ариг сэбэрэй талаар ажаглаха.

3. Гүрэнэй ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэ нэргылхэ экспертизэ - городуудай генеральна түсбүүдые, городууд болон бусадшые хүн зоной

ажаһуудаг хууринуудые түсбэлэгын, зохёон барилгын проектнүүдые шалгаха

- проектһээ урида бэлэдхэгдэдэг документаци, промышленностийн байрые зүбөөр тодорхойлолго, уһанай нөөсөнүүдые аршалан хамгаалга, комплексноор ашаглалга барилгын, хэлыбэн шэнэдхэлгын, үргэдхэлгын, промышленна, хүдөө ажахын, коммунальһа ажаһуудалай үүргэтэй объектнүүдэй, транспортын ба хэлхэ холбооной, байшангуудай, түхээрэлгэнүүдэй ба инженернэ холбоонуудай проектнүүдые шалгаха;

- оршон тойронхи байгаалиин объектнүүдтэ хоро хүргэжэ болохо хэмжээнэй проектнүүдые, тусхайта ёһоор уһа ашаглаха зүбшөөлэй үндэһэтэй байһан тухай материал шалгаха;

- промышленна объектнүүдэй ариг сэбэр сахиха зононуудай, хүн зоние уһаар хангаха газарай ариг сэбэрые, курортнуудые, эмшэлэлгын нөөсөнүүдые болон эмшэлэлгэ-элүүржүүлгын газарнуудай проектнүүдые шалгаха;

- үйлэдбэрийн-техническэ үүртэ шэглэлтэй продукциин шэнэ зүйлнүүдэй ба эрхэтэдэй хубин (ажаһуудалай) эрилтэ хангаха эд бараанай нормативна ба техническэ документациин проектнүүдые шалгаха;

- ариг сэбэр байха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ экспертизые Россин Федерациин Гүрэнэй ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ албанай эмхинүүд Россин Федерациин Правительствын баталһан дүримтэй зохилдуулан бэелүүлдэг.

4. Хүн зоной ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ талаар хэмжээ ябуулгануудые мүнгэн зөөрээр номололго иигэжэ бэелүүлэгдэнэ:

- холын хараата программануудтай зохилдуулан Россин Федерациин федеральна бюджетдэй, Буряад Республикын бюджетдэй, нютагай бюджетүүдэй мүнгэн зөөрһөө;

- халдабарита үбшэнтэй тэмсэлэй хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэлгэдэ бүхы хэмжээнэй бюджетүүдһээ амыараа бэшгэдэжэ гаргаһалгадан мүнгэн зөөрһөө;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ хэмжээ ябуулгануудта гаргагдадаг юридическэ болон физическэ нюурнуудай мүнгэн зөөрһөө, энэнь үйлэдбэриелэгдэдэг продукциин, хүдэлмэрийнүүдэй ба дурадагдаһан туһаламжануудай сэндэ оруулагдаһан байдаг;

- Россин Федерациин хуулитай зохилдуулан бюджетнэ бэшэ мүнгэн зөөрһөө, мүн баһа Россин Федерациин хууляар, Буряад Республикын хууляар хориндоогүй бусадшые олзо үгэдэг арга боломжонуудһаа;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө нэргылхэ гүрэнэй экспертизэ үнгэргэлгэдэ мүнгэн зөөрн захил хэлхэ талын гү, али экспертизэдэ оруулагдаха продукциин эзэнэй мүнгөөр, тэрэниие үнгэргэлгэдэ гаргашалагдаха сметын ёһоор.

Статья 2. Ариг сэбэрые сахиха талаар Буряад Республикын хуулига ёно гурим

Ариг сэбэрые сахиха Буряад Республикын хуулига ёно гурим Россин Федерациин "Хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ тухай" Хуулиһаа, энэ Хуулиһаа ба тэдэнтэй зохиладуулан тунхаглагдадаг Буряад Республикын гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудай тэдэнэй мэдэлэй хэмжээндэ абтаһан нормативно-хуулига актууһаа бүрилдэдэг.

Ариг сэбэрые сахиха Буряад Республикын хуулига ёно гурим Россин Федерациин Конституцигай, Буряад Республикын Конституцигай, Россин Федерациин Хуулинуудтай, энэ Хуулигай ба тэдэнтэй зохиладуулан Буряад Республикын гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэринин тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгын хэмжээндэ абтаһан нормативно-хуулига актууһаа бүрилдэдэг.

Статья 3. Ариг сэбэрые сахиха гүрэнэй дүримүүд, нормонууд ба ариг сэбэрэй нормативууд

Ариг сэбэрые сахиха дүримүүд, нормонууд ба ариг сэбэрэй нормативууд (сааһадаа - ариг сэбэрые сахиха дүримүүд) оршон тойронхи бүхэсэлнүүдэй хүндэ аюулгүй ба хорогуй байха хэмжээнүүдые баталһан нормативна актуууд ба тэрэнэй ажабайдалда ба ажаһуудалда таарамжатай эрхэ байдал хангаха эрилтэнүүд гү, али оршон тойронхи ба ажаһуудалайн эрхэ байдалай бүхэсэлнүүдэй аюулга нүлөө үзүлжэ болохо байһы анхаралдаа абажа, хүн зоной бэын элүүрэй хэды зэргэ муудаж болохын хэмжээнүүдые тогтоодог.

2. Ариг сэбэрые сахиха дүримүүдые прэнэй зургаанууд, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд, ниитын нэгдэлнүүд, хэнэйһы мэдэлдэ, эмхидхэлэй-хуулига ямарһы шэнжэтэй байг предпритинууд, эмхинүүд, тушаалта нюурнууд, Буряад Республикын эрхэтэд, харин ороноудай эрхэтэд ба эрхэтэд бэшэ нюурнууд заатагүй сахин бэелүүлхэ уялгатай.

3. Буряад Республикын газар дайда дээрэ ариг сэбэрые сахиха федеральна дүримүүд, Буряад Республикын ариг сэбэрые сахиха саг зуурын дүримүүд хүсэндөө байдаг.

4. Буряад Республикын ариг сэбэрые сахиха дүримүүд Буряад Республикадахи гүрэнэй главна санитарна врачай шидхэбэрээр баталагдажа, удаадахи шарнуудга хүсэндөө оруулагдадаг гээл:

- ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ нормонууды тогтоолгын зарим асуудалнуудаар ариг сэбэрые сахиха федеральна дүримүүдэй үгы байһан ушарта;

- ариг сэбэрые сахиха федеральна дүримүүдэй зарим эрилтэнүүдэй болон нормативууды хубилгаха, тодоохо шухала болоһон ушарта, ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ эрилтын дэшилхэдэ ба хүн зоной бэын элүүрэй хубилгада.

5. Ариг сэбэрые сахиха дүримүүд арга заатагүй тухайтаар толилогдоһон, хэблэгдэһэн, мүн баһа захилаар үргэнөөр тараагдаха, худалдаа наймаанда табигдаха зэргэтэй.

6. Буряад Республикын гүрэнэй засагай, нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудай ба бусад юридическэ нюурнуудай хэблэдэг нормативна актуууд, зонхилхы, техникескэ, заабари үгэлэн, методическа, мүн бусадһы үсхайта документиүүд ариг сэбэрые сахиха тухай Россин Федерациин, Буряад Республикын хуулинуудта болон ариг сэбэрые сахиха хүсэндөө байһан дүримүүдтэ зүрйоу байха ёногүй.

Ариг сэбэрые сахиха хуулига зүрйоу

гү, али ариг сэбэрые сахиха хүсэндөө байһан дүримүүдые бэелүүлгэдэ һаад ушарууддаг гү, али хизаарладаг нормативна актуууд зогсоогдохо, харин тиимэ актуууд тэдэниие тунхаглаһан Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудаар, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилдэг зургаануудаар ба юридическэ нюурнуудаар Гүрэнэй ахмад санитарна врачай дурадхалаар болуулагдаха зэргэтэй.

Статья 4. Хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха асуудалнуудаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай мэдэлдэ ородог гээл:

- Ариг сэбэр сахиха Россин Федерациин хуулига зүрилдэдэггүй Буряад Республикын хуули баталалга;

- хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ талаар Россин Федерациин гүрэнэй политикы бэелүүлгэ, тэрээгээр үндэһэлэн эдэ асуудалнуудаар Буряад Республикын газар талмай дээрэ гүрэн түрын хүтэлбэрилгы бэелүүлгэ;

- хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ талаар эрхэтэдэй эрхэнүүдые, обществын ба гүрэнэй аша туһы бэелүүлхэ, аршалан хамгаалха эрхэ байдал хангалга;

- Буряад Республикын газар талмай дээрэ ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ талаар байдалы хангалга;

- республикын хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха республиканска программнууды зохооло, баталалга ба бэелүүлгэ, тэдэнэй бэелүүлгы хангалга, федеральна программнууды бэелүүлгы эмхидхэлгэ;

- хүнүүдэй халдабарита үбшэнүүдые, юрэнхыдөө аюулгай химическэ, радиоактивна ба биологическа бодосууды Буряад Республикын газар дайда тараалгаһа аршалан хамгаалгы эмхидхэлгэ;

- хүнүүдэй халдабарита, амиды организм аша туһаар дэлгэрдэг, халдабарита бэшэ олоороо үбшэлдэг үбшэнүүдһээ, хордолго зайсуулха, усадхаха хэмжээ ябуулганууды эмхидхэлгэ, тэрэ тоодо республикын газар дайда дээрэ хүн зоной ажаһууа, ажахы эрхилхэ онсо эрхэ байдал ба гурим тогтооло ба тэрэниие болуулга;

- ариг сэбэрые сахиха Россин Федерациин болон Буряад Республикын хуулиин эрилтэнүүдые сахилгада шэглүүлгэдэһэн предпритинуудай, эмхинүүдэй ба эрхэтэдэй ажал ябуулгы экономика талаһаань урмашуулгын политика ябуулга: үбшэллэгэ һэргылгэ, оршон тойронхи байгааһы аршалан хамгаалга, эд хэрэглэгдэдэй эрхэнүүдые хамгаалга, хүнүүдэй ажал хүдэлмэринин ба ажаһуудалай ариг сэбэр эрхэ байдал найжаруулга;

- хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ асуудалнуудаар Россин Федерациин субъектүүдтэй ба бусадһы харин гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо эмхидхэлгэ;

- хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха Россин Федерациин мэдэлдэ үгтөөгүй бусад асуудалнууд;

- хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха асуудалнуудаар республикын нютагай өөһэдын хүтэлбэринин, зөөринин эдэб янзын, эдэб мэдэлэй зургаануудай ба предпритинуудай ажал ябуулгы хуулиин талаар хүтэлбэрилгэ.

Статья 5. Хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха асуудалнуудаар Буряад Республикын

нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха асуудалнуудаар нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудай эрхэ мэдэлдэ ородог гээл:

- хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха хэмжээ ябуулганууды эмхидхэлгэ, Россин Федерациин ба Буряад Республикын ариг сэбэрые сахиха хуули бэелүүлгэ;

- хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангаха районуудай ба городуудай программанууды, комплексно түсэбүүдые зохооло, баталалга ба бэелүүлгэ, эдэ асуудалнуудаар федеральна болон республиканска программнуудай бэелүүлгы эмхидхэлгэ;

- мэдэлдэһэн байһан газар дайдын ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ байдалы хангалга, ариг сэбэр сахиха дүримүүдые бэелүүлгы хангалга, предпритинууд, эмхинүүд ба эрхэтэдэй ажал ябуулгы тааралдуулан ябуулга, ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылгын хэмжээ ябуулганууды эмхидхэлгэ үнгэргэлгэ;

- хүн зоной халдабарита үбшөөр, халдабарита бэшэ үбшөөр олоороо үбшэлхэ, оршон тойронхи байдалай бүхэсэлнүүдэй хүнэй бэедэ таарамжагүйгөөр нүлөөлжэ хордохо ушарта түргэн хэмжээ ябуулганууды эмхидхэлгэ үнгэргэлгэ;

- хүн зоной олоороо үбшэлхы, тэрэ үбшэнэй үргэнөөр тарахы һэргылжэ, өөрынгөө газар дайда дээрэ ажаһуудалай, ажал хүдэлмэринин, хуралсалай, ябалга-ошолгын ба зөөлгын тусхай эрхэ байдал ба гурим тогтоогдомол ёноор соносколго;

- хүн зоной ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ асуудалнуудаар эрхэтэдэй эрхэнүүдые болон обществын аша туһы бэелүүлхэ, аршалан хамгаалха эрхэ байдал зохооло.

Статья 6. Ариг сэбэр байдал, хүн зоной ажаһуудаг газарнууды ариг сэбэр, болбосон түхэлтэй байхын хойноһоо хангалта хүн зонһы хабаадуулга

Гүрэнэй засагай болон нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаанууд ариг сэбэр, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы ханадаг түбтэй хамта хүн зоной ажаһуудаг газарнуудай ариг сэбэрые сахиха, тэдэниие болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгы хангалтада эрхэтэды хайн дураарнь хабаадуулжа болохо.

Ниитэ нэгдэлнүүд ариг сэбэр сахилгын тогтоогдоһон дүримүүдые бэелүүлгын хойноһоо хинаха, энэ хүдэлмэринингөө дүнгүүд тухай ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ Буряад Республикадахи гүрэнэй ба налбаринуудай түбүүдтэ мэдээсэхэ эрхэтэй.

Гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаанууд ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ хэрэгтэй талаар таарамжагүй муу байдалтай объектүүд тухай ниитын нэгдэлнүүдтэ мэдээсэжэ байха уялгатай.

БҮЛЭГ II

АРИГ СЭБЭР САХИХА, ХАЛДАБАРИТА ҮБШЭННӨӨ ҺЭРГЫЛХЭ АСУУДАЛНУУДААР ЭРХЭТЭДЭЙ, ЮРИДИЧЕСКЭ НЮУРНУУДАЙ, ПРЕДПРИЯТИНУУДАЙ, ЭМХИНҮҮДЭЙ ЭРХЭНҮҮД БА УЯЛГАНУУД, ТЭДЭНИИЕ ХАМГААЛГА БА ТЭДЭНЭЙ ЭРХЭНҮҮДЫЕ ЛАБ ХАНГАЛГА

Статья 7. Буряад Республикын эрхэтэдэй эрхэнүүд

1. Эрхэтэд таарамжатай зохид оршон байдалда ажаһууа эрхэтэй, тэрэ оршон байдалай эрхэ нүхэсэлнүүд мүнөө ба

ерээдүйһы үеын хүнэй бэе махабадта аюулгай хоротой нүлөө үзүүлхэ ёногүй.

Оршон тойронхи байдалай таарамжагүй муу эрхэ нүхэсэлнүүдэй хүндэ үзүүлжэ боломо нүлөө зайсуулха хэмжээ ябуулганууды үнгэргэлгөөр, ариг сэбэр сахиха Россин Федерациин ба Буряад Республикын хуулиин эрилтэнүүды эмхинүүдэй ба эрхэтэдэй дүүргэлгээр энэ эрхэ хангагдадаг.

2. Буряад Республикын эрхэтэд тэдэнэй бэын элүүртэ ариг сэбэр сахиха хуули эбдэһэнэй ушараар хоро хүргэгдөө һаань, Россин Федерациин хуулиин ёноор ушаруулагдаһан хохидолой дүүрэн хэмжээндэһэн түлбэри абаха эрхэтэй.

3. Буряад Республикын эрхэтэд гүрэнэй засагай, нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудта ба эмхинүүдтэ хандахадаа, тэдэһнээ эрхэ мэдэлэйһн хэмжээн соо дүүрэн хэмжээнэй үнэн зүб мэдээсэл абаха эрхэтэй гээл:

- хүн зоной ажаһуудалай оршон тойронхи байдал ба бэын элүүр тухай, халдабарита үбшэнһөө һэргылгын байдал, ариг сэбэрые сахиха хүсэндөө байһан дүримүүд тухай;

- ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ хэрэгы хангаха талаар абтажа байһан хэмжээнүүд ба тэдэнэй үрэ дүнгүүд тухай;

- арадай хэрэглэлэй эд бараанай, эдэ хоолой зүйлнүүдэй, ууха уһанай, үйлдэбэринин-техникескэ зорилгодо хэрэгтэй продукциин, эрхэтэдэй хубинин (ажаһуудалай) хэрэглэмжэдэ шухала эд бараанай, хүн зоной бэын элүүртэ аюул тохөөлдуулжа магад дүүргэгдэжэ байһан ажал хүдэлмэринин, хүн зондо дурадхагдадаг туһаламжын зүйлнүүдэй шанар ба аюулгүй байһан тухайн.

4. Эрхэтэд өөһэдөө, үгы һаа түлөөлэгшөөр дамжуулан, мүн баһа ниитын нэгдэлнүүдтэ оролсожо, олоннитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй арга боломжо хэрэглэжэ, хүн зоной ариг сэбэрые, халдабарита үбшэнһөө һэргылгы хангалтада хабаатай шидхэбэринүүды гүрэнэй засагай, нютагай өөһэдын хүтэлбэринин зургаануудай зохоожо, олоной үзэмжэдэ табижа, баталан абахадань хабаадаха эрхэтэй.

5. Буряад Республикын эрхэтэд республикын гүйсэдхэхэ засагай зургаануудһаа, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудһаа оршон тойронхи байдал, ариг сэбэр сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ талаар байдал болон хүн зоной бэын элүүртэ аюул тохөөлдуулжа байгаа үзэгдэл тухай дүүрэн хэмжээнэй, үнэн зүб мэдээсэл эрижэ абаха эрхэтэй.

Статья 8. Буряад Республикын эрхэтэдэй уялганууд

Эрхэтэд уялгатай гээл:

- бэынгээ элүүр байдал тухай, үхибүүдэйһнээ бэын элүүр, ариг сэбэр байдал тухай һанаагаа табижа, тиихэдээ обществын олгоһон арга боломжонууды хэрэглэн элүүр энхэ ажабайдал зохоохо;

- ариг сэбэрые сахиха хүсэндөө байһан дүримүүды баримталан бэелүүлхэ;

- ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ хэмжээ ябуулганууды үнгэргэхэ гү, али хабаадаха;

- Россин Федерациин ба Буряад Республикын Ариг сэбэрые сахиха, халдабарита үбшэнһөө һэргылхэ гүрэнэй албанай тушаалта нюурнуудай, тобшололнууды, тогтоолнууды, захираланууды ба заабаринууды дүүргэхэ;

- мэдээсэлнүүды (тус Хуулин 7-дохи статья) өөрынгөө бэын болон дүтын хүнүүдэй бэын элүүры аршалан хамгаалгада ашаглаха;

- бэын элүүры аршалан хамгаалха, ажаһуудалда таарамжатай оршон тойронхи байдал зохоохо эрхээ бусад эрхэтэдэй бэелүүлхэдэһн һаад хэхэ гү, али тэдэнэй бэе махабадта хоро хүргэжэ гү, али аюул тохөөлдуулжа болохо үйлэ хэрэг ябуулжа болохогүй.

